

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

УДК 343.98

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.03.06>

Фастовець Валерій Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
Національна академія СБ України
ORCID 0000-0003-0787-8783
fastovets.valeriy@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗА МЕЖАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: НЕДОЛІКИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ**Анотація**

Метою статті є виявлення недоліків правової регламентації порядку використання спеціальних знань співробітниками оперативних підрозділів за межами кримінального провадження та формування, з урахуванням зарубіжного досвіду, пропозицій щодо їх усунення.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні питань удосконалення правової регламентації використання спеціальних знань оперативними підрозділами вітчизняних правоохоронних органів під час здійснення ними діяльності з виявлення, припинення, попередження і розкриття правопорушень за межами кримінального провадження. Автором проаналізовано положення нормативно-правових актів, які регламентують правовий статус того чи іншого правоохоронного органу (державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями), а також актів, що регулюють здійснення їх оперативними підрозділами окремих різновидів оперативної діяльності (оперативно-розшукової, контррозвідувальної тощо). Досліджено досвід правової регламентації використання спеціальних знань в діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів країн, ментально близьких до України.

Висновки. З урахуванням виявлених недоліків правової регламентації, а також зарубіжного досвіду законодавчого регулювання зазначених питань запропоновано внесення відповідних змін до законів України «Про контррозвідувальну діяльність» та «Про оперативно-розшукову діяльність» в частині доповнення повноважень підрозділів, наділених правом здійснення оперативно-розшукової і контррозвідувальної діяльності, положенням щодо їх права залучати спеціалістів, які володіють науковими, технічними та іншими спеціальними знаннями, під час виконання покладених на них завдань. Крім того, запропоновано здійснити окрему законодавчу регламентацію прав і обов'язків осіб зі спеціальними знаннями, які залучаються до участі в оперативних заходах.

Ключові слова: спеціальні знання, правова регламентація, оперативні співробітники, оперативні підрозділи, кримінальне провадження.

Fastovets Valerii A.,
Candidate of Legal Sciences,
National Academy of Security service of Ukraine
ORCID 0000-0003-0787-8783
fastovets.valeriy@ukr.net

**USE OF SPECIAL KNOWLEDGE BY OPERATIVE SUBSIDIES UNDER CRIMINAL PROCEEDINGS:
LACK OF LEGAL REGULATION****Abstract**

The purpose of the article is to identify the failings of the legal regulation of the use of special knowledge by the members of the operational units outside the criminal proceedings and the formation, taking into account foreign experience, proposals for their elimination.

The scientific novelty consists on a comprehensive study of issues of improving the legal regulation of the use of special knowledge by operational units of domestic law enforcement bodies during their activities in identifying, terminating, preventing and disclosing offenses outside the criminal proceedings. The author analyzes the provisions of legal acts regulating the legal status of one or another law enforcement body (a state body of special purpose with law enforcement functions), as well as acts regulating the implementation of their operational divisions of certain types of operational activities (operational search, counterintelligence, etc.). The experience of legal regulation of the use of special knowledge in the activity of operational units of law enforcement bodies of countries mentally close to Ukraine is researched.

Conclusions. Taking into account the revealed failings of the legal regulation, as well as the foreign experience of legislative regulation of these issues, it was proposed to introduce appropriate amendments to the laws of Ukraine «On counterintelligence activities» and «On Operational and Investigative Activity» in terms of supplementing the powers of units with the right to carry out operational search and counterintelligence activities, the provisions concerning their right to involve specialists with scientific, technical and other specialist knowledge during the execution of their tasks. In addition, it is proposed to implement a separate legal regulation of the rights and responsibilities of persons with special knowledge involved in operational activities.

Key words: special knowledge, legal regulation, operational staff, operational units, criminal proceedings.

Постановка проблеми. З урахуванням того, що діяльність будь-якого державного органу в правовій державі будується за принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом», результативність та ефективність боротьби зі злочинністю значною мірою залежить від нормативно-правової регламентації особливостей здійснення цієї діяльності правоохоронними органами, зокрема від передбаченого законодавцем інструментарію, у тому числі, щодо здійснення ними оперативної та процесуальної діяльності.

При цьому, якщо вказаний інструментарій правоохоронних органів у рамках кримінального провадження досить детально регламентовано кримінальним процесуальним законом, то за межами кримінального провадження їх повноваження визначаються низкою нормативно-правових актів, які регламентують правовий статус того чи іншого відомства (наприклад, законами України «Про національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про національне антикорупційне бюро України» тощо), або певний вид діяльності (законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про боротьбу з тероризмом» тощо). Разом з тим, у вказаних нормативно-правових актах досить часто відсутні єдині системні підходи щодо регламентації повноважень різних відомств з

питань використання спеціальних знань, у тому числі і під час здійснення оперативної діяльності.

Як відомо, діяльність оперативних підрозділів спрямована на виявлення, попередження, припинення й розкриття злочинної діяльності. Водночас вона є одним з дієвих засобів підвищення ефективності кримінального судочинства, а її результати враховуються слідчими при визначенні напрямів проведення досудового розслідування, переліку та послідовності проведення слідчих (розшукових) дій, організації розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування. Здобута в процесі діяльності оперативних підрозділів оперативна інформація може містити знання про злочин, який готується, а наявність оперативних позицій у злочинному середовищі дає можливість таким підрозділам здобувати упереджувальну інформацію та здійснювати фіксацію процесу підготовки або вчинення злочину. При цьому, закон розрізняє роль і повноваження слідчого та оперативного співробітника у діяльності з розкриття злочинів, внаслідок чого вони досягають цієї спільної мети різними шляхами, використовуючи різні методи, доповнюючи один одного.

Як свідчить практика, залучення до проведення оперативних (оперативно-розшукових, оперативно-технічних, контррозвідувальних тощо) заходів осіб, які володіють

спеціальними знаннями, в багатьох випадках є необхідною передумовою ефективності їх проведення. Також співробітники оперативних підрозділів досить часто звертаються за допомогою до обізнаних осіб і за межами проведення оперативних заходів.

Однак, аналіз чинного законодавства свідчить про те, що не дивлячись на таку вагомую роль в процесі протидії злочинній діяльності, особливостям використання спеціальних знань оперативними співробітниками за межами кримінального провадження законодавцем приділено недостатню увагу.

Проблемним питанням використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві присвячені наукові праці таких відомих вітчизняних вчених, як В. І. Гончаренко, І. В. Гора [1], В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель [2], Н. І. Клименко [3] та інших. У свою чергу, окремі проблеми оперативної діяльності правоохоронних органів за межами кримінального провадження досліджували такі українські науковці, як В. Ю. Артемов, О. А. Білічак, В. О. Глушков, Ю. О. Найдзон [4], М. О. Шилін [5] та інші. Серед іноземних вчених, які розглядали в своїх роботах вказані питання, доцільно виокремити М. Колхауна [6], К. Пирека [7], Р. Хойта, Р. Албертса [8], П. Пошюнаса [9], Х. Малевскі, Й. Юшкявічуте [10].

Однак питання використання спеціальних знань співробітниками оперативних підрозділів за межами кримінального провадження вказаними вченими здебільшого не досліджувалися або розглянуті досить фрагментарно.

Отже, **метою статті** є виявлення недоліків правової регламентації порядку використання спеціальних знань співробітниками оперативних підрозділів за межами кримінального провадження та формування, з урахуванням зарубіжного досвіду, пропозицій щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного аналізу нормативно-правових актів, які регламентують порядок здійснення правоохоронними органами окремих різновидів діяльності з виявлення, попередження, припинення й розкриття злочинної діяльності за межами кримінального провадження, свідчать про дещо несистемний підхід вітчизняного законодавця до питань правової регламентації порядку та форм викори-

стання спеціальних знань співробітниками оперативних підрозділів.

Так, статті 7, 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які визначають повноваження підрозділів, наділених правом здійснення оперативно-розшукової діяльності, не містять в собі положень щодо їх права залучати допомогу носіїв спеціальних знань (обізнаних осіб) під час здійснення вказаного різновиду оперативної діяльності. При цьому відомості щодо залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями, знаходять своє відображення у документах, які складаються за результатами проведення оперативно-розшукових заходів. Також до матеріалів оперативно-розшукової діяльності долучаються документи, які складаються такими обізнаними особами на замовлення оперативних підрозділів (висновки, довідки тощо). Водночас, з урахуванням того, що згідно зі статтею 99 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами із дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», можуть вважатися документами та використовуватися в кримінальному провадженні як докази, цілком ймовірним є виникнення питань щодо правомірності використання співробітниками оперативно-розшукових підрозділів спеціальних знань у наведених вище формах та дотримання принципу законності при формуванні зазначених джерел доказів.

Аналогічний недолік містять і положення Закону України «Про контррозвідувальну діяльність». Стаття 7 вказаного нормативно-правового акта, яка, серед іншого, визначає також повноваження органів, підрозділів і співробітників Служби безпеки України, наділених правом здійснення контррозвідувальної діяльності, не містить положень щодо їх права залучати носіїв спеціальних знань під час виконання покладених на них завдань.

На відміну від попередніх нормативно-правових актів, у статті 13 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» можна зустріти згадку про спеціалістів, яких, серед іншого, віднесено до сил та засобів суб'єктів боротьби з тероризмом, що використовуються

при проведенні антитерористичної операції. Проте, подальший аналіз статті 4 цього закону, котра наводить перелік суб'єктів боротьби з тероризмом, а також статті 15, яка визначає повноваження вказаних суб'єктів, дозволяє зробити висновок, що мається на увазі не діяльність оперативних підрозділів із виявлення, припинення або попередження злочинів, а антитерористичні заходи, які переважно носять адміністративний або організаційний характер. Крім того, наведена редакція статті 13 не створює однозначного враження, що законодавець розглядав як спеціалістів саме носіїв спеціальних знань, а не співробітників суб'єктів боротьби з тероризмом.

Подальший аналіз положень законів, що регламентують діяльність окремих правоохоронних органів, у складі яких є оперативні підрозділи, також не дозволяє зробити висновок щодо єдиного системного підходу законодавця при здійсненні правової регламентації у вказаній сфері.

Так, Закон України «Про національну поліцію» також не містить положень щодо можливості та порядку залучення співробітниками національної поліції до виконання покладених на них завдань обізнаних осіб, які володіють відповідними спеціальними знаннями. На відміну від вказаного нормативно-правового акта, Закон України «Про міліцію», який втратив чинність у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про національну поліцію», передбачав обов'язок міліції проводити криміналістичні дослідження за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, забезпечувати у встановленому порядку участь спеціалістів криміналістичної служби у слідчих діях (пункт 10 статті 10). Редакція зазначеної норми також не була позбавлена певних недоліків в частині обмеження проведення під час оперативно-розшукової діяльності виключно криміналістичних (а не експертних) досліджень та залишення поза своєю увагою навіть згаданої в цьому положенні участі спеціалістів криміналістичної служби в процесі оперативної діяльності, однак принаймні вона здійснювала бодай якусь правову регламентацію вказаних питань.

У Законі України «Про державне бюро розслідувань», як і в Законі України «Про національну поліцію», також відсутні положен-

ня щодо можливості, порядку та форм використання спеціальних знань співробітниками вказаного відомства під час виконання покладених на них завдань.

Більшу увагу вказаному питанню приділено законодавцем у Законі України «Про Службу безпеки України», у якому зазначено, що у разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають право залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів (пункт 2 частини 2 статті 25). Вказане положення було продубльовано у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» в частині визначення повноважень спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України під час здійснення ними заходів боротьби з організованою злочинністю (підпункт «в» пункту 2 статті 12).

Водночас, ми змушені констатувати, що редакція наведених положень не вирішує окресленої нами проблеми для оперативних підрозділів Служби безпеки України в цілому, оскільки:

– передбачає можливість своєї реалізації під час здійснення заходів за чітко визначеними напрямками (щодо боротьби з тероризмом, фінансуванням терористичної діяльності, боротьби з організованою злочинністю), залишаючи поза своєю увагою інші, не менш важливі напрямки (протидію розвідувально-підривній діяльності проти України, контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, економічної та інформаційної безпеки держави, охорону державної таємниці тощо);

– обмежує форми використання спеціальних знань виключно залученням спеціалістів до проведення перевірок, ревізій та експертиз, залишаючи поза увагою інші форми, які активно використовуються співробітниками оперативних підрозділів (технічна допомога спеціалістів, консультації тощо);

– визначає такі вимоги до спеціалістів, як належність до установ, організацій контрольних і фінансових органів. Якщо формально розглядати вказану вимогу, то спеці-

аліст, який не є співробітником установ, організацій контрольних і фінансових органів, також не може бути залученим оперативними підрозділами Служби безпеки України до участі у вказаних заходах.

Чи не єдиним вітчизняним нормативно-правовим актом, який регламентував би можливість залучення обізнаних осіб, став Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», згідно з пунктом 7 частини 1 статті 17 якого працівників Національного бюро наділено правом залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів для забезпечення виконання повноважень Національного бюро. Вказане положення, на нашу думку, у цілому відповідає завданню щодо здійснення належної правової регламентації з використання спеціальних знань співробітниками вказаного відомства, натомість, залишаючи невирішеною вказану проблему для співробітників оперативних підрозділів інших міністерств і відомств.

Дослідження досвіду правової регламентації використання спеціальних знань в діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів країн, ментально близьких до України, зокрема, країн пострадянського простору, дозволяє зробити висновок щодо вирішення в цілому цієї проблеми законодавцями зазначених держав.

Так, Законом Республіки Казахстан «Про оперативно-розшукову діяльність» від 15 вересня 1994 року № 154-ХІІ передбачено, що при виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності органи, уповноважені її здійснювати, мають право використовувати допомогу посадових осіб та спеціалістів, які володіють необхідними науково-технічними або іншими спеціальними пізнаннями (пункт «е» частини 1 статті 8 закону) [11].

Схоже положення міститься у Законі Туркменістану «Про оперативно-розшукову діяльність» від 23 листопада 1994 року № 965-ХІІ, який визначає, що при здійсненні оперативно-розшукової діяльності посадові особи уповноважених органів особисто беруть участь в організації та проведенні оперативно-розшукових заходів, користуються допомогою посадових осіб та спеціалістів,

які володіють науковими, технічними та іншими спеціальними пізнаннями, а також сприянням окремих громадян за їх згодою на гласній та негласній основах (частина 5 статті 9) [12].

Вказане положення в подальшому фактично в незмінному вигляді було продубльовано у Законі Киргизької Республіки «Про оперативно-розшукову діяльність» від 16 жовтня 1998 року № 131 (частина 8 статті 16) [13] та Законі Республіки Таджикистан «Про оперативно-розшукову діяльність» від 11 березня 2011 року № 127 (частина 7 статті 6) [14].

Найбільш ретельну увагу вказаному питанню приділив білоруський законодавець у Законі Республіки Білорусь «Про оперативно-розшукову діяльність» від 15 липня 2015 року № 307-3, передбачивши, що посадова особа органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, при підготовці і проведенні оперативно-розшукового заходу може залучати громадян, які володіють спеціальними знаннями в науці, техніці, мистецтві, ремеслі чи інших сферах діяльності (частина 8 статті 19).

У контексті дослідження вказаного питання окрему увагу слід звернути на те, що у зазначеному вище нормативно-правовому акті визначено повноваження обізнаних осіб, залучених оперативними підрозділами. Зокрема, ці особи мають право:

відмовитися від участі в оперативно-розшуковому заході, якщо вони не володіють на достатньому рівні спеціальними знаннями в науці, техніці, мистецтві чи інших сферах діяльності, необхідних для участі в оперативно-розшуковому заході;

запитувати матеріали, необхідні для проведення досліджень, пов'язаних із участю в оперативно-розшуковому заході.

При цьому громадяни, які володіють спеціальними знаннями в науці, техніці, мистецтві, ремеслі чи інших сферах діяльності, залучені до участі в оперативно-розшуковому заході як спеціалісти, зобов'язані:

надати органам, котрі здійснюють оперативно-розшукову діяльність, документи, що підтверджують їхню спеціальну кваліфікацію;

давати пояснення з приводу дій, котрі виконуються ними під час їхньої участі в оперативно-розшуковому заході;

скласти довідку за результатами проведених досліджень із поставлених перед ними питань та інших обставин, що належать до їхньої компетенції та були виявлені під час проведення дослідження;

відмовитися від складання довідки, якщо поставлені перед ними питання виходять за межі їхніх спеціальних знань, чи надані їм матеріали є недостатніми для надання відповіді на ці питання, а також від подальшого проведення дослідження, якщо вони дійдуть висновку про неможливість складання довідки, про що письмово повідомляють орган, котрий здійснює оперативно-розшукову діяльність та доручив їм проведення дослідження з обґрунтуванням цієї відмови;

отримати дозвіл на повне або часткове знищення об'єктів досліджень чи зміну їхнього зовнішнього вигляду або інших основних властивостей, якщо без проведення дослідження є неможливим, до початку проведення таких досліджень, а при відсутності такого дозволу не проводити дослідження (частини 7, 8 статті 10) [15].

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного аналізу вітчизняних та іноземних нормативно-правових актів, які регламентують діяльність правоохоронних органів, можна зробити наступні висновки:

1. Закони України, які регламентують діяльність окремих правоохоронних органів (державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями), а також закони, що регулюють здійснення їх оперативними підрозділами окремих різновидів оперативної діяльності (оперативно-розшукової, контррозвідувальної тощо), не містять положень щодо можливості вказаних підрозділів використовувати спеціальні знання у будь-яких формах під час виконання покладених на них завдань.

2. Законодавчі акти держав пострадянського простору, які регламентують різновиди оперативної діяльності правоохоронних органів, містять в собі положення щодо повноважень оперативних підрозділів вказаних органів під час виконання покладених на них завдань користуватися допомогою посадових осіб та спеціалістів, які володіють науковими, технічними та іншими спеціальними знаннями.

3. З урахуванням зарубіжного досвіду, доцільно внести зміни до законів Укра-

їни «Про контррозвідувальну діяльність» та «Про оперативно-розшукову діяльність» в частині доповнення повноважень підрозділів, наділених правом здійснення оперативно-розшукової і контррозвідувальної діяльності, положенням щодо їх права залучати спеціалістів, які володіють науковими, технічними та іншими спеціальними знаннями, під час виконання покладених на них завдань. При цьому вважаємо за необхідне здійснити окрему законодавчу регламентацію прав і обов'язків осіб, які володіють спеціальними знаннями, та залучаються до участі в оперативних заходах.

Список використаних джерел:

1. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. К. : Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

2. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції: монографія / [Шепітько В. Ю. та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. Харків : Апостіль, 2017. 258 с.

3. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 130–134.

4. Оперативно-розшукова діяльність : підручник / [В. Ю. Артемов, О. А. Білічак, В. О. Глушков та ін.]; за заг. ред. д. ю. н., проф., засл. юриста України Є. Д. Скулиша. К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 736 с.

5. Шилін М. О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1 (139). С. 59–64.

6. Calhoun M. C. Scientific Evidence in Court: Daubert or Frye, 15 Years Later. *Legal Background*. 2008. Vol. 23. № 37. P. 1–4.

7. Pyrek K. M. Forensic Sciences under Siege. N.Y. : Academic Press, 2007. 537 p.

8. Hoyt R. W., Aalberts R. J., Poon P. Daubert and Qualification of the Appraisal Expert Witness. *Appraisal Journal*. 2010. Vol. 78. № 3. P. 283–291.

9. Пошюнас П. З. Судебная ревизия и судебно-экономические экспертизы. Вильнюс : Минтис, 1990. 232 с.

10. Yuskevičiūtė J., Malevski H. Dėl «specialiq iniq» termino apibrėzimo (lyginamoji studija). *Kriminalinė justicija. Mokslo darbai*. T. 6. Vilnius, 1997. P. 35–42.

11. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года № 154-XIII. URL: http://base.spinform.ru/base_info.fwx (Дата звернення: 03.05.2019).

12. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Туркменистана от 23 ноября 1994 года № 965-XII. URL: http://base.spinform.ru/base_info.fwx (Дата звернення: 03.05.2019).

13. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Кыргызской Республики от 16 октября 1998 года № 131. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg> (Дата звернення: 03.05.2019).

14. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Таджикистан от 11 марта 2011 года № 127. URL: http://base.spinform.ru/base_info.fwx (Дата звернення: 03.05.2019).

15. Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Беларусь от 15 июля 2015 года № 307-3. URL: <http://kgb.by.ru/zakon289-3/> (Дата звернення: 03.05.2019).

References:

1. Goncharenko, V. G., Gora, I. V. (Red.). (2015). *Expertizi u sudochinstvi Ukraini*. Kyiv: Urinkom Inter [in Ukrainian].

2. Shepitko, V. U., Zhyravel, V. A. (2017). *Innovatsiyini zasadi nehniko-kriminalistichnogo zabezpechennya diyalnosti organiv kriminalnoyi us-titsiyi*. Harkiv: Apostil [in Ukrainian].

3. Klimenko, N. I., Kuprievich O. A. (2015) *Mignarodne spivrobotnitstvo sudovo-expertnih ustanov*. *Visnik kriminalnogo sudochinstva*, 4, 130–134 [in Ukrainian].

4. Artemov, V. U., Bilichak, O. A., Glushkov, V. O. (2012). *Operativno-rozshukova diyal-*

nist / Skulish, Ye.D. (Red.). Kyiv: Nauk.-vid. viddil NA SB Ukraini [in Ukrainian].

5. Shilin, M. O. (2013). *Operativno-rozshukova diyalnist ta neglasni slidchi diyi: ptoblemi pravovogo reguluyuvannya v svitli novogo Kriminalnogo protsesualnogo kodexa Ukraini*. *Visnik prokuraturi*, 1 (139), 59–64.

6. Calhoun, M. C. (2008). *Scientific Evidence in Court: Daubert or Frye, 15 Years Later*. *Legal Backgrounder*, Vol. 23, 37, 1–4.

7. Pyrek, K. M. (2007). *Forensic Sciences under Siege*. N.Y.: Academic Press.

8. Hoyt, R. W., Aalberts, R. J., Poon, P. (2010). *Daubert and Qualification of the Appraisal Expert Witness*. *Appraisal Journal*, Vol. 78, 3, 283–291.

9. Poshunas, P. Z. (1990). *Sudebnaya reviziya i sudebno-ekonomicheskie expertizi*. Vilnus [in Russian].

10. Yuskevičiūtė J., Malevski, H. (1997). Dėl «specialiq iniq» termino apibrėzimo (lyginamoji studija). *Kriminalinė justicija. Mokslo darbai*, T. 6, 35–42. Vilnius [in Lithuanian].

11. *Ob operativno-rozysknoy deyatel'nosti*. (1994). *Zakon Respubliki Kazahstan № 154-XIII*. URL: http://base.spinform.ru/base_info.fwx (Last accessed: 03.05.2019) [in Russian].

12. *Ob operativno-rozysknoy deyatel'nosti*. (1994). *Zakon Turkmenistana № 965-XII*. URL: http://base.spinform.ru/base_info.fwx (Last accessed: 03.05.2019) [in Russian].

13. *Ob operativno-rozysknoy deyatel'nosti*. (1998). *Zakon Kyrgyzskoy Respubliki № 131*. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg> (Last accessed: 03.05.2019) [in Russian].

14. *Ob operativno-rozysknoy deyatel'nosti*. (2011). *Zakon Respubliki Tajykistan № 127*. URL: http://base.spinform.ru/base_info.fwx (Last accessed: 03.05.2019) [in Russian].

15. *Ob operativno-rozysknoy deyatel'nosti*. (2015). *Zakon Respubliki Belarus № 307-Z*. URL: <http://kgb.by.ru/zakon289-3/> (Last accessed: 03.05.2019) [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17 травня 2019 р.